



Frank Kürschner-Pelkmann

Gyilkolásra alkalmazva

Gyerekkatonák a világ háborúiban

„Két éve voltam katona. Boempo ellenőrző szervénél kellett a Poi Pot felé vezető utat ellenőriznünk. A fegyver nagyobb volt nálam. Társaimmal együtt autókat állítottunk meg. Ha a vezető nem akart fizetni, fegyverrel segítettünk egy kicsit. Egy napon az egyik vezető nem akart fizetni, és szitkozódott. A többiek elkezdtek kiabálni, mi pedig löttünk.” Így mesél egyik kambodzsai háborús élményéről Roen Chan, az egykori gyerekkatonára, aki ma 12 éves. Egy UNICEF-tanulmány kimutatása szerint ma legalább 30 háborúban harcolnak gyerekek is. Egyes médiák a fegyveres harcokat ma mint a „gyerekek háborúját” kommentálják, de ez a megfogalmazás nem pontos, helyesebb lenne a „háború gyerekekkel” kifejezés, mivel a gyerekeket a felnőttek használják harcosként.

A világ szegényebb régióiban az utolsó két évtizedben drámaian megnőtt a háborúk száma. A néhány tucat államközi összetűzés mellett mindegyiknél a belső harcok és háborúk követelnek minden évben sok ezer áldozatot, elsősorban civileket. Az első világháborúban a halottak 5%-a volt civil, a második világháborúban már 48%-a, a jelenkori háborúkban pedig 90%-a. A halottak között sajnos éppoly drámaian megemelkedett a gyerekek száma is. Fegyverrel vagy fegyver nélkül válnak a háborúk áldozataivá, melyeknek céljait legtöbbször nem is látják át, és brutalitását csak akkor ismerik fel, amikor már túl késő.

Az okok felsorolása majdnem olyan hosszú, mint a háborúké. Fontos tényező az állami tekintély felbomlása. A harmadik világ sok államával már egy kormány sem tud mit kezdeni. Az általános elszegényedés láttán az állam ellenőrzése az egyike a kevés lehetőségnek, hogy pénzhez, mégpedig nagyon sok pénzhez jussanak, olyan országokban, mint pl. a Kongói Demokratikus Köztársaság, ahol hatalmas nyersanyagkészlet található.

Egyik oldalon a hatalmasok gátlástalan egyéni meggazdagodása, másik oldalon a polgárok részére szánt mindennemű állami juttatás csökkentése áll. Ha a Dél sok országa a mai Kelet-Nyugat szembenállás idején nagyvonalú támogatásra számíthatna is, ha a „jó” oldalra állnának, ezeket a gyakorta korrupt rendszereket ma akkor is egyszerűen „leírnák”. Ehhez

jön még, hogy a Nemzetközi Valutaalap nyomására a nagyon eladósodott országoknak drasztikusan csökkenteniük kell a kiadásaikat, ami rendszerint a szegények terhére megy. Egy Maliban élő paraszt így fogalmazott: „Az állam maga az adó.”

Nem csoda, hogy ettől az államformától egyre több népcsoport akar szabadulni, ha kell, erőszakkal is. Ehhez jön még, hogy a globális gazdasági versenyben a vesztesek száma egyre nő. Ahogy teljes népcsoportok a jóléti és fogyasztói társadalom szélére szorulnak, úgy egyre inkább készek arra, hogy szövetkezzenek egymással, és megszerezzék azt, amit a gazdagok és hatalmasok visszatartanak tőlük.

Ez csak néhány ok a sok közül, ami miatt a világ déli részén nő az erőszak, de ahhoz elegendő, hogy háborúkat, polgárháborúkat robbantson ki. Az összetűzéseket – ha már erőszakos formát öltöttek – kellő brutálitással és következetességgel folytatják. Gyakran csak az a kérdés merül fel, hogy a saját csoportjuk, vagy az ellenség marad-e életben. A ruandai népirtás és a kongói háború csak két szomorú példa erre.

A legolcsóbb harcosok a gyerekek

Annak, hogy gyerekeket tömegesen alkalmazzanak katonaként ezekben a háborúkban, alapfeltétele, hogy a nyugati és a keleti hadi konszernnek olyan fegyverek és géppisztolyok millióit szállítják, amelyeket a gyerekek is „játszi” könnyedséggel tudnak használni. Ezeket a gyilkos szerszámokat már a nyolcévesek is elbíráják és be tudják vetni. Az AK 47 típusú orosz kalasnyikovból világszerte 70 millió darab van, a német G 3-asból csaknem tízmillió.

A fegyverexporton kívül az olcsó, tömeggyártásban készült fegyverek szabadalmának kiadása segíti még elő döntően, hogy a konfliktustárségekben e fegyverekhez tömegesen hozzájuthatnak, és ilyenkor be is vetik őket. A 90-es évek közepén 52 ország 300 vállalata állított elő kislefegyvereket, ami 25 %-os növekedést jelent a 80-as évek közepéhez képest. Időközben félmilliárdra növekedett a kislefegyverek száma a világon, s ezek a háborús áldozatok csaknem 90 %-ának okozzák halálát. A gyerekek

gyakran tettesek is, áldozatok is egyben – pontosabban fogalmazva mindnyájan áldozatok: a gátlástalan fegyverkereskedésnek az áldozatai, valamint a felnőtteknek, akik gyilkolásra ösztönzik őket.

Azért, hogy manapság világszerte több mint 300 000 gyerekkatonára van, a háborús vezetők ökonómiai gondolkodását is felelősségre lehet vonni. Aki gyémántmezőket, olajforrásokat vagy drogültetvényeket ellenőriz, az harcolhat tovább. Minél olcsóbbak a harcosok, annál „előnyösebben” lehet a bevételforrásokat megvédeni. Ez a háborúk logikája – a gyerekek pedig a legolcsóbb harcosok: kevesebbet esznek, mint a felnőttek, és zsold nélkül is háborúba lehet küldeni őket.

Néhány kolumbiai lázadó és katonai jellegű szövetségben a harcosok fele gyermek és fiatalkorú. De nemcsak lázadó csoportokban, hanem sok állam központi hadseregében is harcolnak gyerekek. Sri Lankától Burundiig, Kongótól Afganisztánig vetnek be gyerekkatonákat a hadseregekben és/vagy lázadó mozgalmakban, a legújabb etióp-eritreai háborút is beleértve. Ha még egy okot keresnénk arra, hogy a háborúkat elátkozzuk, és küzdjünk azok ellen, akik a háborúkat kirobbantják és belőlük hasznot húznak, akkor azt a gyerekek harcosként való kíméletlen alkalmazásában találnánk meg.

Út a seregbe – majdhogynem visszaút nélkül

Gyerekeket könnyebb rávenni arra, hogy feltétel nélkül engedelmessé jenek és minden nekik adott parancsot végrehajtsanak. Könnyebben lehet őket manipulálni is. Sierra Leone és Libéria falvaiban hordozható videómagnókról vetítenek szórakoztatásukra (!) „Rambo”-típusú akciófilmeket. De nemcsak ott állítják a fegyvertelen erőszak szereplőit példaképpül a gyerekeknek. Egyik félhez tartozó háborús vezető sem remélhetne jobbat a gyerekek háborúra való felkészítéséről.

A legtöbb gyerekkatonát már a sorozás előtt félrevezették, kényszerítették az első brutális bűntett elkövetésére, majd szisztematikusan tanították őket a gyilkolásra. Néhány gyerek „önkéntesen” jelentkezik katonai szolgálatra. Köztük vannak azok,

akik végignézték saját családtagjaik meggyilkolását, és most bosszút akarnak állni, vagy elegendő van abból, hogy mindig csak áldozataivá válnak olyan férfiaknak, akik fegyverrel a kezükben különböző gaztetteket hajtanak végre: gyilkolnak és rabolnak. A Kolumbiában valamelyik felkelési mozgalmért vagy a hadsereggel szövetségben lévő milíciáért harcoló gyerekek többsége már átélte saját apjának vagy más rokonának a halálát. A saját fegyver és a fegyveres csoporthoz tartozás egyfajta biztonságot és erőt ad.

De ezért a csöppnyi biztonságért nagy árat kell ám fizetni. Sierra Leoneban szolgált egykori gyerekkatonák megkérdezéséből kiderült, hogy civilek brutális meggyilkolásának, megcsönkítésének voltak már szemtanúi, sőt számos gyerek arról beszélt, hogy saját maga is fejezett már le embereket. Mindegyikük fogyasztott már széles körben elterjedt szereket: kokaint, marihuánát és alkoholt, hogy minél engedelmesebbek és kíméletlenebbek legyenek. A lányok 60 %-a szenved nemi betegségben. Az ezek mögött húzódó lelki szenvedéseket nem is tudjuk felmérni.

Végül is gyerekeket sokszor könnyebb meggyőzni arról, hogy saját népük vagy politikai csoportjuk ügye megéri a harcot, sőt az áldozatot is. A jobb életért, sőt mi több, a túlélésért folyó harcot – így sugallják nekik – már csak fegyverrel lehet sikeresen megvívni.

De gyerekkatonának lenni folytonos életveszélyt is jelent. A gyerekeket a legveszélyesebb feladatokkal bízzák meg, mint pl. aknakeresés vagy felszedés, illetve az ellenséges terület felderítése. Egy kongói lázadó csoport tisztje a következőképp nyilatkozott: „A gyerekkatonák nagyon jó katonák, semmi más nem jár a fejükben, csak a szolgálat. Anélkül hogy önzően a családhoz, feleséghez való hazatérésre gondolnának, csak szolgálnak. És nincs bennük félelem.” A valóságban ezek a gyerekek elvesztették az otthonukat, mert családjukat meggyilkolták, és félelmük ellenére, a parancsmegtagadással járó azonnali lelövés veszélye miatt nincs más választásuk, mint engedelmessé válni és a legveszélyesebb megbízásokat is végrehajtani. Sierra Leoneból arról tudósítanak, hogy azokon a gyerekeken, akik nem engedelmessé váltak feltétel nélkül, büntetésből kényszeramputálásokat hajtanak végre. Sok fegyveres csoportban a lányokat gyakran a legbrutálisabb módon és hosszú időn keresztül megerősöztetik. Aki mindezt túléli, az gyakran felnőttként is harcol tovább (mivel más életet soha nem ismert), és most ő kényszeríti a gyerekeket a háborúba.

Aki egyszer tagja lett ilyen fegyveres csoportnak, rendkívül nehezen tud kilépni belőle. Olyan brutális fegyveres csoportok, mint a Sierra Leone-i felkelők vagy az ugandai „Lord’s Resistance Army”, a gyerekeket saját falvaik megtámadására kényszerítik. Büntület, szegény és annak a tudata is, hogy saját otthonukat rombolják szét, alig hagynak más választást, mint hogy harcoljanak. Aki mégis szökni próbál, azonnal lelővik, sőt egyes csoportokban még azokra a gyerekekre is ez vár, akik nem jelentik a szökési kísérleteket.

A háború okainak megszüntetése

A gyerekek katonaként való alkalmazásának megakadályozásában a leghatásosabb a háborús ellentétek kialakulásának megakadályozása. Az út ismert, ami sajnos nem jelenti azt, hogy meg is tesszük. Úgy tűnik, elegendőek a szövegek: Meg kell állítani a nagy népcsoportok és teljes világrégiók elszegényedését, mindenekelőtt a világgazdaság szerkezetében lejátszódó változások és ama országok erőinek támogatása révén, amelyek a zsarnoki és irányításra alkalmatlan rezsimekkel ellen védekeznek.

A konfliktustérsegekben békeszakemberekkel, tárgyalási ajánlatokkal időben meg kell próbálni megakadályozni az erőszak kitörését. Ahol háború folyik, a háborús felekre nyomást kell gyakorolni, hogy ne sorozzanak be gyerekeket, illetve hogy felmentessék őket a fegyveres szolgálat alól. Ez többször is sikerült már. Így pl. Libéria 1993-ban nemzetközi nyomásra elrendelte minden 15 év alatti gyerekkatonára leszerelését, és megtiltotta a gyerekek besorozását. Ez kis eredmény volt, de mégiscsak 370 gyereknek a katonaságtól való szabadulását jelentette. A gyerekek háromnegyede hazamehetett családjához, a többiek családját előzőleg már meggyilkolták, vagy nyomtalanul eltűntek.

Harc a kisfegyverek ellen

A gyerekek háborúban való alkalmazásának megakadályozásában további támpont a nemzetközi fegyverkereskedelem korlátozása. Ennek eredménye a szárazföldi aknák terjesztésének nemzetközi tilalma, mivel mindenekelőtt gyerekek válnak az aknák áldozataivá. Békeszervezetek szerte a világon még erőteljesebben küzdenek azért, hogy a kisautomata fegyverek széleskörű terjesztését korlátok közé szorítsák. A jelenkori háborúk halálos áldozatainak 90%-ával ún. kisfegyverekkel végeztek. Május elején Genfben megalapítottak egy *kisfegyver-ellenes hálózatot*, amelyben részt vesz

többek között az Egyházak Ökumenikus Tanácsa és a Kvékerek Békeegyházának ENSZ- képviselője is.

Dietrich Garlichs, az UNICEF németországi üzletvezetője a következőképp indokolja az egész világot elárasztó kisfegyverek elleni kampányát: „A fegyverek önmagukban nem robbantanak ki egy háborút sem. De alapfeltételei az erőszak kultúrájának, amely egész térségeket destabilizál. Elsőként tehát a fegyverek mennyiségét kell csökkenteni.” Barbara Lochbihler, az *amnesty international* német szekciójának főtitkára a fegyvert exportáló országok (mint Németország is) felelősségéről a következőket mondja: „A szállító országok nagymértékben hozzájárulnak az emberi jogok megsértéséhez, amennyiben a tetteseket továbbra is fegyverrel, lőszerezve vagy más hadianyaggal látják el.”

Az első sikerek már láthatók. A német szövetségi kormány megszigorította a fegyverek és más hadianyagok exportjáról szóló határozatokat, ha nem is olyan mértékben, ahogyan azt a fegyverexport ellenzői szeretnék volna. Világszerte nő a fegyverkereskedést ellenző nemzetközi szervezetek – mint pl. az UNICEF – száma. Míg régen mindenekelőtt a tanküzletek és a harci repülőgépek szállítása állt a nemzetközi kritika középpontjában, most már a kisfegyverek szállítóinak is erőteljes tiltakozással kell számolniuk. A gyilkos eszközökkel folytatott kereskedelem egyre inkább elveszti a komoly és „normális” üzlet látszatát, és ez a folyamat egyre erősödik.

Visszatérés a háború nélküli életbe

Ahol sikerül befejezni vagy legalábbis megfékezni egy háborút, ott a katonaként alkalmazott gyerekek ezrei akarnak visszatérni a civil életbe. Ez gyakran fájdalmas és hosszú folyamat. A megerősöklés és gyilkolások borzalmainak traumatikus élménye gyakran csak a harcok befejezése után tudatosul bennük, és lebeg sötét árnyékként életük felett, sokáig visszatérve álmaikban. Emellett sok gyakorlati nehézségbe is ütköznek mindennapjaik során. Sok gyerek nem mer hazamenni a szülőfalujába, mert ott tudják, hogy bünt követtek el, még ha kényszerből is. A legtöbb gyerekkatonára soha, vagy már nagyon régen járt iskolába, így semmi kilátásuk sincs, hogy szakmát szerezzenek. Sokan utcagyerekként élnek tovább különböző városokban, ennek pedig az a veszélye, hogy később megint csak azt az „ipart” űzik, amit tanultak, azaz harcolnak és gyilkolnak.

Az UNICEF és a hozzá hasonló szervezetek a civil életbe való vissza-

térésben is segítik és támogatják a gyerekkatonákat. Sierra Leoneban, ahol az elmúlt évek polgárháborújában legalább 10000 gyermeket kényszerítettek katonai szolgálatra, az *Egyesült Nemzetek* gyermeksegélyezése kidolgozott egy rehabilitációs programot a gyerekkatonák számára. Eszerint, ha lehetséges, a gyerekeket visszaviszik családjukhoz, vagy nevelőszülőkhöz adják őket. Átmeneti otthonokban pszichológiai kezelést kapnak, hogy a súlyos lelki megrázkódtatásokkal tovább tudjanak élni.

A borzalom sokakat megnémítot

Ezeknek a gyerekeknek a gondozása sok időt és empátiát igényel. Az utolsó évek iszonyata sokukat megnémította. Először is nem akarnak beszélni az élményeikről, de feledni sem tudják azokat. Lidércálmok és öngyilkossági gondolatok, ezek a gyerekek leggyakoribb reakciói. Annál tragikusabb, ha átmeneti otthonokban él, leszerelt gyerekkatonákat – nekik szegezett fegyverrel – ismét katonáskodásra kényszerítenek.

Mozambikban a *Remény megújulása* nevű szervezet törődik azokkal a gyerekekkel, akik harcosként, áldozatként vagy erőszak szemtanújaként évekig tartó, hosszú polgárháborúk során iszonyatos tapasztalatokat gyűjtöttek. Maputo főváros közelében pszichoszociális rehabilitációs központot építettek fel, ahol súlyos magatartászavarral és lelki sérülésekkel küszködő gyerekek kapnak segítséget. Hacsak lehetséges, a gyerekeket otthoni környezetükben hagyják, és ott kezelik őket.

A pszichológusok, pedagógusok, orvosok munkájuk során éppúgy használják a nyugati módszereket, mint az afrikai gyógyászat módszereit. A traumatizált gyerekek családjait is megpróbálják bevonni a beszélgetésekbe. A gyerekeket – saját helyi közösségükbe való – visszatérésükben segítő munkára gyógyítókat és tradicionális vallási tekintélyeket is megnyernek. Ezenfelül a tanárokat is arra ösztönzik, hogy az egykori gyerekkatonák útját az iskolai képzés felé irányítsák. A gyerekeket kis létszámú kiegészítő iskolákban készítik fel a rendszeres iskolai munkára. Ezt a segítő munkát – többek között – a bielleföldi *Harmadik Világ Ház*, a *medico international* és a *Tengerentúli Szolgálat* támogatja.

Ha a gyerekek ismét tudnak sírni és élményeikről beszélni, akkor arról is szó eshet, hogyan viszonyuljanak a bűnhöz. És itt jön be a politikai realitás a világ déli részének sok országában. A tettesek a vezetésben és a rendőrség szervezetében bújnak meg.

Hogyan fogadják el a gyerekkatonák tettük helytelenségét, ha mások még meg is jutalmazták érte?

A német metodisták Libériában olyan egyházi programot támogatnak, melynek célja lehetővé tenni az egykori gyerekkatonák civil életbe való visszatérését. A terv szerint nemcsak a családokba és az iskolátogatáshoz való visszatérésről van szó, hanem a terápiás lelkigondozás segítségével is. Az *Iffjúsági Vöröskereszt* pártolja a ruandai fővárosban, Kigaliban élő utcagyerekek és az egykori gyerekkatonák részére kidolgozott tervezetet. Felépítettek egy közösségi házat, ahol felkínálják a segítséget a reintegrációhoz, például figyelemmel kísérik, hogy a családba vissza tudnak-e térni, és támogatják a szakma megszerzését.

Ruandában, ahol a 90-es évek közepén 5000 gyerek harcolt fegyveres kötelékben, és vérfürdők borzalmaikat, emberek százezreinek meggyilkolását élte át, egy sor ilyen segélyprogram létezik, amely pszichoszociális gondozást is magában foglal. Fontos lépése a programoknak – amiket pl. az UNICEF is patronál –, hogy időt szánjanak az egykori gyerekkatonákra, és meghallgassák őket. Egyikük, Jean Pierre, aki a háború idején 12 éves volt, így emlékszik vissza: „Védelmet kerestem az erős férfiaknál, és egyáltalán nem tudtam, mit jelent a hadseregnek szolgálni. Most szeretnék újra iskolába járni, és orvos lenni.” Az UNICEF Ruandában olyan, egykori gyerekkatonák számára létesített iskolát tartott fenn, amelyben időszakosan 1700 gyerek lakott. Lépésről lépésre sikerült újra belkapcsolni őket szülőfalujuk életébe.

Kambodzsában az egykori gyerekkatonák számára létesített otthonokban az árnyjáték ősi művészetével tanítják a gyerekeket játékosan arra, hogyan lehet konfliktusokat fegyver nélkül megoldani. Az ilyen és ehhez hasonló példák sora hosszú és széleskörű elköteleződést mutat azon gyerekek iránt, akik gyerekkorukat kénytelenek voltak katonaként leélni.

Gyerekkatonák bevetése elleni kampányok

A gyerekek katonaként alkalmazásának befejezésére irányuló nemzetközi törekvések egyik sarkalatos pontja, hogy az *Egyesült Nemzetek* szintjén határozat születessen arról, hogy a hadseregben és más katonai szövetségekben történő bevetés legalsó korhatára a 18. életév legyen. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében, amely sok más területen is áttörést hozott, még 15 évben szabták meg ezt a legalsó korhatárt. Egy ENSZ-munkacsoportban 2000 januárjában hosszas tárgyalások után

sikerült egy kiegészítő jogszabályt megszavazni, amely felszólítja a kormányokat, hogy a hadseregbe behívás korhatárát ne hagyják meg 15 évnél, hanem ennél magasabb kort állapítsanak meg. A legalsó korhatár pontos megállapításában azonban a kormányképviselők nem tudtak meg egyezni. Több nyugati állam is ragaszkodik ahhoz, hogy 18 év alatti fiatalbereket vegyen be a hadseregbe. Mindazonáltal az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének kiegészítő jogszabályát az Egyesült Nemzetek közgyűlése most elfogadta.

A következő lépés az, hogy a dokumentumot a lehető legtöbb állam jóváhagyja. További felvilágosító munkára és lobbizásra van tehát szükség. Május közepén Katmanduban (Nepál) a *Gyerekkatonák bevetése elleni koalíció* egyik helyi konferenciáján 20 ázsiai ország kormányának és szociális szervezeteinek képviselői fogtak össze, hogy különböző fejlesztőpolitikai intézkedések révén a gyerekeknek és fiataloknak alternatívákat kínáljanak fel a katonáskodás helyett.

Az *Egyházak Ökumenikus Tanácsának* 1999 decemberében Harareban megrendezett közgyűlése és az 1999 májusában, Hágában megrendezett *Nemzetközi Békekonferencia* egyértelműen amellett szállt síkra, hogy a fegyveres katonai szolgálat legalsó korhatára 18 év legyen. Az 1999. júniusi, stuttgarteri Evangélikus Nagygyűlés résztvevői számára emlékezetes marad, hogy a záróisten-tisztelet könyörgései a gyerekkatonák bevetése elleni tervetéről szóltak. A legörvendetesebb fejlemény a gyerekkatonák komor fejezetével kapcsolatban az, hogy az utóbbi években kialakult egy széles körű szövetség, amely véget akar vetni a gyerekekkel való visszaéléseknek.

Egyre nő azon szervezetek és csoportok száma, amelyek egyértelműen véget akarnak vetni a gyerekek katonaként való alkalmazásának, és ezért konkrét lépéseket is tesznek. A fent nevezetteken kívül meg kell említenünk még a *terre des hommes*-t, a *Gyermeksegélyt*, a *Lutheri Világszövetséget*, valamint a *Kenyeret a világnak* és a *Misereor* nevű egyházi segélyszervezeteket is.

„A borzalom megnémította a gyerekeket”, hangzik a mozambiki tudósítás a sérült lelkű egykori gyerekkatonákról. Annál inkább fontos, hogy felszólaljanak azok, akik a fegyvereket nagy tömegben exportáló országokban élnek. A gyerekek harci bevetése elleni küzdelem eredményei és a segítségükre irányuló sok program bátorságot ad, hogy még jobban elköteleződjünk az ügy mellett.

Fordította: Steiner Krisztina

Forrás: Junge Kirche, 2000/6